

BÖLGESEL TEŞVİK UYGULAMALARI İLE İHRACAT İLİŞKİSİNİN AFYONKARAHİSAR İLİ ÖRNEĞİNDE REGRESYON ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Gülsüm Gürler HAZMAN¹
Arş. Gör. Pınar Bengi KAYA²

ÖZET

Bu çalışmada bölgesel nitelikli teşvik uygulamaları ile ihracat ilişkisi Afyonkarahisar ili nezdinde değerlendirilmektedir. Analizde 01.01.2000-31.12.2017 tarihleri arasında düzenlenen teşvik belgesi sayısı (KDV istisnası), teşvik belgeli istihdam rakamları, sabit yatırım tutarları ve gümrük vergisi muafiyetinden faydalanan firma sayısı bağımsız değişken olarak, ihracat rakamları ise bağımlı değişkenler olarak regresyon analizine dahil edilmiştir ve söz konusu değişkenlerle Granger nedensellik testi yapılmıştır. Nedensellik testi sonucunda teşvik belgeli yatırım sayısından ve gümrük vergisi muafiyetinden bölgesel ihracata tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre ise teşvik belgeli yatırım sayısı, gümrük vergisi muafiyeti ve sabit yatırım miktarı değişkenlerinin ihracat üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Bu etki sadece gümrük vergisi muafiyeti için negatif yöndedir. Bölgesel bazda en etkili değişken sabit yatırım miktarı olup, teşvik belgeli yatırım dolayısıyla KDV istisnası teşvikinin etkisi oldukça düşüktür.

Anahtar Kelimeler: Teşvikler, Yatırım Teşvikleri, Bölgesel Teşvikler, İhracat, Regresyon Analizi.

ABSTRACT

In this study regional incentive practices and export relations are evaluated in Afyonkarahisar province. In the analysis, the number of incentive certificates (VAT exemption) issued between 01.02.2000 and 31.12.2017, incentive certificates, fixed investment amounts and the number of firms benefiting from customs exemption were included as independent variables and export figures were included as dependent variables in the regression analysis. the Granger causality test was performed. As a result of the causality test, the one-way causality of regional exports was determined from the number of incentive certificates and customs tax exemption. According to the results of the regression analysis, the number of investment incentive certificates, customs tax exemption and fixed investment amounts have statistically significant effect on exports. This effect is only negative for customs tax exemption. The most influential variable on a regional basis is the fixed investment amount and the effect of the incentive for VAT exemption is very low due to investment with incentive certificate.

Keywords: Incentives, Investment Incentives, Local Investment, Export, Regression Analysis.

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Maliye Bölümü, gulsungurler@hotmail.com

² Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Maliye Bölümü, pinarbengi@hotmail.com

GİRİŞ

Teşvik uygulamaları hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerde kullanılan maliye politikası araçlarındandır. Ülkemizde de uygulanan teşvik sisteminin amaçları cari açığı kapatmak, ek istihdam yaratmak, ülkenin refah seviyesini yükseltmek ve yatırım ortamlarının iyileştirilmesini sağlamak olarak sıralanabilir. Ülkemizde üretim ve ihracat odaklı büyüme stratejini desteklemek amacıyla, 2012 tarihinde yürürlüğe giren yeni teşvik sistemi; genel teşvik uygulamaları, bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli yatırımların teşviki ve stratejik yatırımların teşviki olmak üzere dört ana uygulama alanına ayrılmıştır. Bunlardan bölgesel teşvik uygulamaları ile stratejik yatırımların teşviki en fazla kullanılan teşvik araçlarıdır.

Teşvik sisteminin, özel sektörün yatırım yapmasını özendirmek ve ülke dışında sermaye çekerek ülkenin üretimini ve ihracatını artırmak gibi temel amaçlarının yanı sıra işsizliği ve bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak, belli sektörleri korumak ya da büyütme gibi bir çok amacı da bulunmaktadır.

Her ne kadar amaçları ve araçları farklılık gösterse de dünyadaki tüm ülkelerde yatırımları teşvik etmek için geliştirilmiş politikalar ve sistemler mevcuttur. Teşvik uygulamaları günümüze ait olmayıp devletlerin uzun yıllardır uyguladıkları ekonomi politikalarıdır. Bu politikaların ihracata olan etkisini değerlendirmek amacıyla Afyonkarahisar ili nezdinde gerçekleştirilen çalışmada, 2000-2017 arasındaki ilgili veriler dikkate alınmıştır. Belirlenen hipotezler için Granger nedensellik testi ve regresyon analizi yapılmıştır.

1. TEORİK ÇERÇEVE

Türk Dil Kurumu teşvik terimini “isteklendirme, özendirme” olarak tanımlamıştır³İktisadi literatürde ise teşvik; devlet tarafından önceden belirlenmiş iktisadi ve toplumsal faaliyetlerin diğerlerine nazaran daha fazla ve hızlı gelişmesini kolaylaştırmak amacıyla, değişik metotlarla verilen nakdi, gayri nakdi destek, yardım, hibe ve özendirmeler olarak tanımlanmaktadır⁴.

Teşvik kavramının tanımı kullanım amaçlarına göre farklı şekillerde olabilmektedir. Dünya Ticaret Örgütü, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü ve Avrupa Birliği gibi önemi uluslararası kuruluşlar teşvik kavramı yerine sübvansiyon ya da devlet yardımı terimlerini kullanmayı tercih etmektedirler. Ülkemizde ise geçmişten bugüne yatırımları yönlendirme, özendirme, yönlendirme önlemleri ve mali yardım gibi terimler kullanılmaktadır. Günümüzde ise en yaygın kullanılan terim “teşvik”tir⁵.

³<http://www.tdk.gov.tr>, 16.03.2018.

⁴ İncekara, A. (1995). “Türkiye’de Teşvik Sistemi: Genel Değerlendirme”, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, (akt. H. Kılıçaslan ve Z. Kılıç 2016; “Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşviklerinin Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme”, *International Congress of Management Economy and Policy Proceeding Book*, 3970-3989. s.3971.)

⁵ Yavan, N. (2010). *Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği*, Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, s. 29.

Türkiye’de yatırım teşvik uygulamaları Osmanlı Döneminden beri uygulanmaktadır. Türkiye’de uygulanan kalkınma programları incelendiğinde, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi ve mevcut kaynakların etkin kullanımı her programın hedefleri arasında yer almıştır. Bu kapsamda teşvik programları da bu önceliklere önem vermiş ayrıca iç pazarlarda üretim kalitesinin artırılması, katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi ve bu sayede dış pazarlarda rekabet edebilme süreklilik sağlanması ve dış yatırımların ülkeye çekilmesi amacıyla politikalar benimsenmiştir. Uygulanan teşvik politikaları farklı dönemleri kapsamak ile birlikte çoğu zaman çeşitli kanunlarla da revize edilmiştir⁶.

Türkiye’de sanayileşmenin bir aracı olarak uygulanan yatırım teşvik politikalarının kökeni 19. yüzyıla kadar gitmektedir. Ülkemizde sanayi yatırımlarının teşvik edilmesi ile ilgili olarak çıkarılan ilk yasa 1913 tarihli “Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati”dir. 1913 yılında çıkarılan bu kanundan Cumhuriyetin ilk yıllarında da önemli ölçüde faydalanılmış ve bu kanun sonraki uygulamalara da temel teşkil etmiştir⁷.

Osmanlı’nın son döneminde uygulanan 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu, sanayi yatırımları için ilk ciddi teşvikleri olmasına rağmen, gerek dönemin siyasi ve ekonomik bunalımları nedeniyle, gerekse kanunun yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra I. Dünya Savaşı’nın başlaması sebebiyle bir çok kuruluş bu yasadan haberdar olamamıştır. Bu durumda teşviklerin etkisinin oldukça sınırlı kalmasına neden olmuştur⁸. Ayrıca yasanın yürürlüğe girmesiyle işletmeler büyüyüp çoğalmış ve verimlilik artmışsa da temelde ithal ikameci teşviklere ağırlık verildiğinden, verimlilikte sağlanan artışlar mevcut işçi ücretlerine olması gerektiği şekilde yansıtılamamıştır. 15 yıl yürürlükte kalan bu yasa amacına hizmet edememiş ve 1942 yılında yürürlükten kaldırılmıştır⁹.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra yeni dünya düzeni çerçevesinde ülkemiz kalkınmak için yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duymuştur. bu ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla da 1954 yılında “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” çıkarılmıştır. Söz konusu kanun 2003 yılına kadar yürürlükte kalmıştır¹⁰.

Osmanlı’nın son dönemi ile Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayinin desteklenmesi amacıyla uygulanan Teşvik-i Sanayi Kanunu bir tarafa bırakılırsa, ülkemizde gerek yatırımların, gerekse ihracatın devlet eliyle kapsamlı şekilde teşvik edilmesi 1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)’nin kurulması ile başlamıştır. 1961 Anayasası ile getirilen planlı kalkınma ve bununla birlikte hazırlanan beş yıllık kalkınma planları özel sektör için yol gösterici, kamu sektörü için ise emredici nitelik taşımıştır.

⁶ Akdeve, E. ve Karagöl, E. T. (2013). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 329-350, s. 336.

⁷ Duran, M. S. (1998). *Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları (1968-1998)*. Ankara: Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, s. 61.

⁸ Yavan, N. (2011b). Teşviklerin Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz, *Ekonomik Yaklaşım*, 22(81), 65-104, s. 71.

⁹ Karabıçak, M. (2013). Türkiye’de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel ve Yerel Anlamda Kalkınma Üzerine Olası Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 263-280, s. 266.

¹⁰ Yavan, N. (2006). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımcıların Lokasyon Seçimi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.35.

1963 yılından itibaren her beş yılda bir hazırlanan kalkınma planlarında sanayi sektörü ekonominin lokomotif sektörü kabul edilmiş, yerli sanayinin gelişmesi ve özel sektörün kalkınmada etkin olabilmesi için özel sektöre çeşitli teşvikler verilerek sanayi yatırımlarının yönlendirilmesi temel hedef olmuştur¹¹.

Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olan bölgesel dengesizlikler ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması amacıyla çeşitli bölgesel kalkınma/gelişme araçları kullanılmıştır. Ülkemizde bölgesel gelişmenin gerçekleştirilmesi ve geri kalmış yörelerin teşviki yolu ile kalkındırılması amacıyla Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) politikası başlatılmıştır. İlk kez 1968 yılında yürürlüğe giren KÖY politikası 40 yıl uygulanmıştır¹².

24 Ocak 1980 kararları serbest piyasa koşullarında, ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi yerine ihracata dönük sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Ayrıca yatırımların teşviki bu kararlar ile birlikte daha önemli hale gelmiştir¹³.

Türk teşvik sistemi açısından önemli bir dönüm noktası 1985 yılıdır. Bu yılda karşılıksız bir hibe şeklinde bir teşvik aracı olan "Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu" uygulaması başlatılmış ve sayede teşvikli yatırımlarda önemli bir artış sağlanmıştır. Ülkemizdeki teşviklerin gelişim sürecinde diğer bir gelişme ise 1996 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olunması ve Gümrük Birliği'ne girilmesi ile başlayan süreçtir. Bu süreç ile birlikte Türk teşvik sisteminde ciddi değişiklikler yaşanmış ve yatırım teşviklerinde sektörel seçicilik yerine bölgesel gelişmişlik düzeyleri temel alınmıştır¹⁴.

Türkiye'de yatırımların teşvik edilmesi bakımından oldukça önemli olan bir diğer gelişme 2009 yılında uygulamaya konulan yatırım teşvik sistemidir. Bu sistem ile Türkiye'de ilk defa kapsamlı bir sektörel-bölgesel teşvik sistemine geçilmiştir. Bu teşvik modeli, illerin özellikleri ve potansiyellerini dikkate alan, bölge bazında kademelendirilmiş, teşvik araçlarıyla desteklenen bir sistem olarak ortaya konmuştur. Bölgeler sosyal gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak dörde ayrılmıştır. Ülkemizde bölgelerarası eşitsizlikleri gidermek ve bölgesel gelişmeyi sağlamak amacıyla 40 yıldır uygulanmakta olan KÖY politikası 16 Temmuz 2009 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren yatırım teşvik sistemi ile son bulmuştur¹⁵.

2009 yılında uygulamaya konulan teşvik sistemi, öncekilerden daha geniş kapsamlı olmasına rağmen, ekonomideki hızlı gelişmelere yeterince cevap verememiştir. Bu nedenle 19 Haziran 2012 Tarih ve 28328 Sayılı resmi gazete de yayımlanarak yürürlüğe giren "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Kanun" ile mevcut teşvik sistemi yeniden düzenlenmiştir. Düzenleme sonucunda bölge sayısı altıya çıkarılmıştır¹⁶.

¹¹ Yavan, 2010, 75.

¹² Yavan, N. (2011a). Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Bölgesel Kalkınma Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi, 5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetiş Sempozyumu Sanayi Politikalarının Yönetişimi, Ankara: TEPAV Yayınları, 127-154, s.127.

¹³ Kılıçaslan ve Kılıç, 2016: 3974.

¹⁴ Karabıçak, 2013: 266.

¹⁵ Yavan, 2011b, 79.

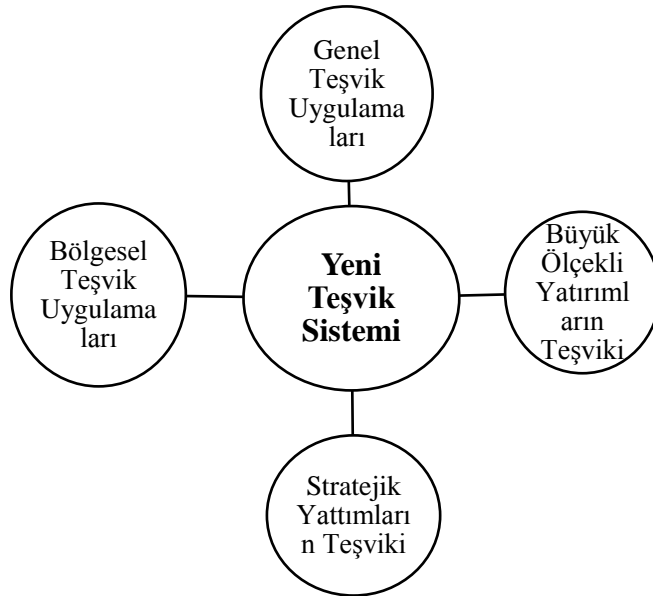
¹⁶ Karabıçak, 2013: 267.

Yeni yatırım teşvik sisteminin amaçları, tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı arttırmak, uluslararası rekabet gücünün artıracak ve Ar-Ge içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımları özendirmek, uluslararası doğrudan yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak ve son olarak kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımları özendirmek şeklinde belirtilmiştir¹⁷.

Teşvik politikaları sağladıkları olanakların yanı sıra kaynakların belirli kesimlere, sektörler veya bölgeye aktarılmasından dolayı haksız rekabete yol açması yönüyle eleştirilmektedir. Ancak teşvik politikalarının sağladığı olanaklardan yararlanan kesimlerin bu imkanları nerede ve nasıl kullandığı, yaratılan katma bir değer varsa, bunun tekrar gelişmiş yörelere kayıp kaymadığının denetiminin sağlanması teşvik sisteminde eleştirilerin odak noktasını oluşturmaktadır.

Yeni teşvik sistemi dört farklı uygulamadan oluşmaktadır. Bu uygulamalar şu şekildedir;

Şekil 1: Yatırım Teşvik Sistemi

2012 yılında uygulamaya giren yeni teşvik sistemi dört temel esasa dayanmaktadır. Bunlar: Genel teşvik uygulamaları, bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli yatırımların teşvik ve stratejik yatırımların teşvikidir. Sayılan teşvik türlerine sağlanan destekler Tablo 1’de gösterilmiştir.

¹⁷ Ekonomi Bakanlığı, (2013). *Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu (Haziran 2012 – Haziran 2013)*, Ankara, s. 1.

Tablo 1: Teşvik Türüne Göre Sağlanan Destekler

Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki
KDV istisnası	KDV istisnası	KDV istisnası	KDV istisnası
Gümrük vergisi muafiyeti	Gümrük vergisi muafiyeti	Gümrük vergisi muafiyeti	Gümrük vergisi muafiyeti
Gelir vergisi stopajı desteği	Vergi indirimi	Vergi indirimi	Vergi indirimi
-	Sigorta primi işveren hissesi desteği	Sigorta primi işveren hissesi desteği	Sigorta primi işveren hissesi desteği
-	Yatırım yeri tahsisi	Yatırım yeri tahsisi	Yatırım yeri tahsisi
-	Faiz desteği (3-4-5 ve 6. Bölgedeki yatırımlar için)	-	Faiz desteği
-	Gelir vergisi stopajı desteği (6. Bölge yatırımları için)	Gelir vergisi stopajı desteği (6. Bölge yatırımları için)	Gelir vergisi stopajı desteği (6. Bölge yatırımları için)
-	Sigorta primi desteği (6. Bölge yatırımları için)	Sigorta primi desteği (6. Bölge yatırımları için)	Sigorta primi desteği (6. Bölge yatırımları için)
-	-	-	KDV iadesi

Kaynak: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1.htm>, 17.03.2018.

Teşvik türlerinin içeriği ise şu şekilde özetlenebilir¹⁸;

Bölgesel Teşvik Uygulamaları: Bu teşvikin temel hedefi illerin üretim ve ihracat potansiyellerini artırmak suretiyle iller arasındaki gelişmişlik farkını en aza indirmektir.

Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki: Türkiye’de teknoloji ve AR-GE kapasitesini artıracak, rekabet üstünlüğü sağlayacak yatırımları desteklemek amacıyla kurgulanmıştır.

Stratejik Yatırımların Teşviki: Türkiye’nin üretim yapısının dönüşümüne katkı sağlamak üzere tasarlanmıştır. Yurt içi üretim kapasitesinin ithalattan az olduğu ara malların veya ürünlerin üretimini özendirilmeyi hedeflemektedir. Diğer bir ifade ile cari açığın azaltılmasına katkı sağlayacak katma değeri yüksek yatırımları destekler.

Genel Teşvik Uygulamaları: Bu teşvik kapsamında diğer destek kapsamına girmeyen yatırımlar, teşvik edilmeyen bölge ayrımı yapılmaksızın tüm illerdeki yatırımlar desteklenmektedir.

Yeni teşvik paketi ile daha önce birbirine coğrafi olarak yakın olan fakat ekonomik olarak farklı özelliklere sahip iller aynı bölge kapsamında değerlendirilmekteydi. Bu durum kamuoyunda sıklıkla eleştirilmekteydi. Yeni yasada ise illeri aynı sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine sahip olup olmamasına bakılarak bölgeler belirlenmiştir. Buna göre yatırımlar teşvik sisteminin araçlarından, buldukları bölgeye göre farklı oranda faydalanacaktır¹⁹.

¹⁸Aydiner, M. (2016). Yatırım Teşvik Sisteminin İBSS Düzey2 ve Düzey3 Bölgelerinin İhracat Performansına Etkisi Üzerine Bir Panel Veri Analizi, *Trakya Üniversitesi İİBF E-Dergi*, 4(2), 66-88, s. 75.

¹⁹Oral, B. G. ve Uğur, A. (2013). Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlikleri Gidermek İçin Devlet Yardımları (Teşvikler): 2012 Teşvik Sisteminin Bölgesel Teşvikler Açısından Getirdiği Yenilikler, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 21, 140-168, s. 151.

Yeni teşvik sisteminin getirdiği yeniliklerden biri daha önce İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması İBBS - 2 Bölgeleri kapsamında sağlanan Bölgesel teşvikler il düzeyine (İBBS -3) dönüştürülmesidir. Buna göre; örneğin, daha önce Ege Bölgesi (TR3), Manisa Alt Bölgesini (TR33) oluşturan 4 il (Manisa, Uşak, Kütahya, Afyonkarahisar) eskiden 3. Bölge’de yer alırken, yeni sistemde Manisa (TR331) ve Uşak (TR334) yine 3. Bölgede kalırken, Afyonkarahisar (TR332) ve Kütahya (TR333) 4. Bölgeye dahil edilmiştir. Bu da, söz konusu illerin daha çok teşvik alacağı anlamına gelmektedir²⁰.

İllerin gelişmişlik düzeyleri Kalkınma Bakanlığı tarafından “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na göre belirlenmiştir. Bu kapsamla iller 6 farklı bölgeye ayrılmıştır. İllerin sıralaması Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: İllere Göre Teşvik Belgeleri

1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	Kahramanmaraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	
			Sivas		
8 İL	13 İL	12 İL	17 İL	16 İL	15 İL

Kaynak: Resmi Gazete , (2012). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619 - 1 - 1.doc>,17.03.2018.

²⁰Oral ve Uğur, 2013: 151.

Yeni teşvik sisteminin yürürlüğe girdiği 2012 yılı sonrası alınan yatırım teşvik belgelerinin ve belge kapsamı yatırım türü, miktarı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Yatırım Teşviki Belgelerinin ve Miktarlarının Bölgelere Göre Dağılımı (01.07.2012-31.01.2018)

Bölge	Teşvik	Belge	Yatırım (milyon TL)	İstihdam
1. BÖLGE	Bölgesel	4.303	115.545	261.297
	Büyük Ölçekli	40	11.099	11.524
	Genel	5.103	53.174	94.826
	Stratejik	13	22.706	3.781
	Genel Toplam	9.459	202.524	371.428
2. BÖLGE	Bölgesel	2.275	40.263	95.772
	Büyük Ölçekli	15	4.226	3.092
	Genel	2.701	39.768	41.983
	Stratejik	9	2.769	1.156
	Genel Toplam	5.000	87.026	142.003
3. BÖLGE	Bölgesel	2.158	29.644	79.810
	Büyük Ölçekli	12	3.555	2.576
	Genel	1.938	21.231	19.903
	Stratejik	10	88.687	3.754
	Genel Toplam	4.118	143.117	106.043
4. BÖLGE	Bölgesel	1.721	20.393	67.342
	Büyük Ölçekli	7	2.712	2.099
	Genel	1.755	18.578	13.265
	Stratejik	6	11.007	2.361
	Genel Toplam	3.489	52.690	85.067
5. BÖLGE	Bölgesel	1.524	15.062	75.551
	Büyük Ölçekli	5	2.862	3.111
	Genel	1.403	12.453	9.485
	Stratejik	1	300	140
	Genel Toplam	2.932	30.677	88.287
6. BÖLGE	Bölgesel	2.636	13.564	162.762
	Büyük Ölçekli	1	214	150
	Genel	465	10.279	1654
	Stratejik	0	0	0
	Genel Toplam	3.102	24.057	164.566

Kaynak: Teşvik Uygulama ve Tabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Veri Setinden derlenerek tarafımızca düzenlenmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde 01.07.2012'den 31.01.2018 tarihine kadar gerek düzenlenen belge sayısı, gerek sabit yatırım tutarı ve gerekse istihdam sayısı açısından ilk sırada birinci bölge yer aldığı görülmektedir. Ayrıca beşinci ve altıncı bölgedeki belge sayılarının ve sabit yatırım tutarlarının diğer bölgelere göre daha düşük olduğu dikkat çekmektedir. Ancak teşvik sistemi içinde en çok avantajın beşinci ve altıncı bölgeye verildiği ve teşvik sisteminin amacının temel hedeflerinden birinin geri kalmış olan bölgelere yatırım yapmak olduğu düşünüldüğünde sistemin amacına tam anlamıyla ulaşamadığı görülmektedir.

Bu bölgelerde gerekli güven ortamının yeterince sağlanamamış olmasının da büyük payının olduğu düşünülmektedir²¹. Bu nedenle özellikle yatırımcılara bu bölgelere yönlendirecek bir teşvik politikasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Yatırım teşviklerinin ihracat üzerindeki etkisi bölgelere ve konjonktürel durumlara farklılık göstermektedir. Bu konuda literatürde yer alan ampirik çalışmalar Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: Bölgesel Nitelikli Teşvik Uygulamaları ile İhracat İlişisine Dair Ampirik Çalışmalar

Yazar/Çalışmanın Yılı	Analizin Yapıldığı Yer	Analizin Yapıldığı Yıllar	Kullanılan Ekonometrik Yöntem	Bulgular
Gülmez ve Noyan Yalman (2010)	Sivas	2007	T-testi ve Ki Kare Analizleri	Teşvikler ile şirketlerin üretim miktarı, ürün çeşitliliği, teknoloji, karlılık ve personel sayılarında olumlu artışlar tespit edilmiştir. Ayrıca teşvikler ihracat-ithalat rakamlarında önemli artışlar gerçekleştirilmiştir.
Efe (2013)	Afyonkarahisar	2013	Lojistik Regresyon	Teşvikten yararlanan firmaların %54'ü teşvikle beraber ihracata başlamıştır.
Aydiner (2015)	23 Düzey2 ve 81 Düzey3 Bölgesi	2012-2015	Panel ve Regresyon Analizleri	Düzey2 ve Düzey3 bölgelerinde teşvik belgeli yatırımların ihracatı artırıcı etkisi vardır fakat oldukça düşük (0,0023-0,0027) düzeydedir.
Aydiner (2015)	Aydın, Denizli ve Muğla	2002-2014	Panel ve Regresyon Analizleri	Teşvik belgeli yatırım miktarının %1 artması ihracatı %0,016 artırmaktadır. Belge sayısının artmasının ise ihracata etkisi bulunmamaktadır.
Kılıçaslan ve Kılıç (2016)	2. bölgedeki iller	2010-2014	Veri Seti	Mevcut yatırım teşvik sisteminin 2. Bölgede yatırım artışı sağlamada etkin değildir. Sadece Sakarya ilinde yatırım artışı gerçekleşmiştir. Bunun sebebi ise teşvik sistemi değil ilin stratejik konumu gibi başka faktörlere bağlı olmasıdır.

²¹ Karabıçak, 2013: 276.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Kapsamı

Bir bölgenin ihracat rakamlarındaki artış ya da azalışlar birden çok faktöre bağlıdır. Yapılan çalışmada ise bu faktörlerden sadece biri olan yatırım teşvikleri Afyonkarahisar ili nezdinde dikkate alınmıştır. Analiz yapılırken bağımlı değişken olarak ihracat tutarları (\$) alınırken, teşvik belgeli istihdam rakamları, sabit yatırım (milyon TL), belge sayısı, KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyetinden faydalanan firma sayıları ise bağımsız değişkenler olarak analize dahil edilmiştir. Veri setinde yer alan bağımsız değişkenler Ekonomi Bakanlığı'nın resmi internet sayfasında yer alan "Resmi Gazetede Yer Alan Yatırım Teşvik Belgesi Listesi"nden tarafımızca derlenmiştir. Bağımlı değişken ise Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odası'ndan aldığımız veriler doğrultusunda düzenlenmiştir. Bu değişkenlere ait sayısal veriler Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5: Afyonkarahisar İli İçin 01.01.2000- 31.12.2017 Tarihleri Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri, Sabit Yatırım Tutarları, İhracat Tutarları ile KDV İstisnasından ve Gümrük Vergisi Muafiyetinden Yararlanan Firma Sayısı

YILLAR	İHRACAT (\$)	SABİT YATIRIM (MİLYON TL)	BELGE SAYISI	KDV İSTİSNASI	GÜMRÜK VERGİSİ MUAFİYETİ
2000	55.574.690,59	46.807.860	23	23	17
2001	72.316.277,83	9.960.174	11	11	9
2002	77.665.825,02	76.425.120	18	18	14
2003	104.833.893	127.538.156	18	18	14
2004	132.170.614	93.230.337	40	40	25
2005	155.298.975	24.736.187	52	52	25
2006	166.315.330	110.121.528	32	32	18
2007	258.794.169	204.818.122	41	41	21
2008	293.705.800	170.088.364	35	35	19
2009	266.879.000	166.028.595	45	45	19
2010	294.531.000	524.873.454	60	60	32
2011	364.554.717	454.091.665	70	70	29
2012	406.294.279,67	571.167.657	60	60	28
2013	448.197.000,88	571.083.352	61	61	36
2014	435.958.933	284.092.854	55	55	28
2015	304.260.000	538.615.416	67	67	35
2016	291.568.000	853.055.995	117	117	85
2017	313.442.000	1.100.446.248	197	197	107

Tablo 5 incelendiğinde Afyonkarahisar ili için düzenlenen verilerin dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. İhracat rakamları ise 2000 yılından 2008 yılına kadar artış göstermiş 2009 yılında ise bir azalma göstererek 2010 yılında tekrar artışa geçmiştir. Bunun sebebi olarak ise 2008 yılında yaşanan krizin etkili olduğu söylenebilir. Tabloda dikkat çeken bir husus ise 2010 yılında sabit yatırımların üç kat artmasıdır. Bu denli önemli artış 2009 yılında yürürlüğe giren teşvik sisteminin etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

3.2. Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada il (Afyonkarahisar) bazında ihracat rakamları (İHR) kullanılarak En Küçük Kareler yöntemi ile regresyon analizi yapılması tasarlanmıştır. Bağımsız değişkenler olarak ise; sabit yatırım miktarları (SBT), teşvik belgeli istihdam rakamları (İST), teşvik belgesi sayısı (TŞB), gümrük vergisi muafiyetinden yararlanan firma sayıları (GVM) şeklinde ele alınmıştır. Bu analiz, 2000- 2017 dönemini kapsayacak şekilde e-views 9.0 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Veriler, Afyonkarahisar Ticaret Odası ve Ekonomi Bakanlığı resmi sayfasından derlenmiştir.

Seriler arasındaki nedensellik ilişkisinin test edilebilmesi için öncelikle serilerin durağanlık sınavının yapılması gerekmektedir. Ancak bir çok makroekonomik serinin durağan olmadığı görülmüştür. Serilerin durağan olamaması, sahte regresyon problemi ile karşı karşıya olmamıza neden olmaktadır²². Bununla birlikte durağan olmayan serilerin ortalaması ve varyansı zaman içinde değişmektedir. Durağan olmayan bir zaman serisini durağan kılmak için değişkenin farkının alınması gerekmektedir. Durağan hale getirilebilmesi için x defa farkının alınması gereken bir değişken; I(x) olarak ifade edilmektedir.

Durağanlığı sınavının bir yolu, birim kök sınavıdır. Bu durumun tespiti için modeldeki değişkenlere ait serilere, ekonometrik modellerde durağanlığın tespitinde çoğunlukla kullanılan ADF (Augmented Dickey Fuller) Birim Kök Testi uygulanmıştır²³. Durağan olmayan zaman serilerinin düzey değerleriyle ele alınıp alınamayacağını anlamak için eşbütünleşme testinin yapılması gerekir. Ancak bu testin yapılabilmesi için ele alınan değişkenlerin aynı düzeyde farkı alındığında durağan hale gelmeleri yani bütünleşme derecelerinin aynı olması gerekmektedir.

Serilerin durağan olmadıkları anlaşıldığından farkları alınarak durağan hale getirilmiş ve koentegrasyon araştırılmıştır. Düzeyde durağan olmayan ancak aynı dereceden farkı alındığında durağan hale getirilen seriler arasında koentegrasyon (eşbütünleşme) olması durumunda Engle ve Granger tarafından 1987 yılında geliştirilen Hata Düzeltme Modeli kullanılmaktadır.

3.3. Ekonometrik Yöntem ve Bulgular

Bu çalışmada 2000- 2017 dönemini kapsayacak şekilde Afyonkarahisar ili Ticaret Odasına kayıtlı ihracatçıların gerçekleştirdikleri ihracat üzerinde bölgesel teşvik unsurlarının etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Buna göre kurulan model;

$$\text{İHR} = \beta_0 + \beta_1 \text{SBT} + \beta_2 \text{İST} + \beta_3 \text{TŞB} + \beta_4 \text{GVM}, \text{şeklindedir. (1)}$$

Yukarıdaki 1 nolu denklemi tahmin etmek için modelin içinde yer alan değişkenlerin zaman içinde birim kök içerip içermediğinin Geliştirilmiş Dickey- Fuller (ADF) testi ile araştırılması gereklidir.

²² Granger, C. W. J. and Newbold, P. "Spurious Regressions In Econometrics". Journal of Econometrics 2, 1974, p.111-120.

²³ Gujarati, D. N. Çev: Ümit Şenesen, Gülay Günlük Şenesen, Temel Ekonometri, Literatür Yayıncılık, 1999, s.718-719.

Tablo 6: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

DEĞİŞKENLER	ADF-t istatistiği	
	Trendsiz (p)	Trendli (p)
(Düzey) İHR	0,812	0,618
(Düzey) SBT	0,997	0,818
(Düzey) İST	0,513	0,014
(Düzey) TŞB	0,963	0,951
(Düzey) GVM	0,990	0,993
Δ İHR	0,010 *	0,088 *
Δ SBT	0,000 * *	0,003 * *
Δ İST	0,000 * *	0,006 *
Δ TŞB	0,622(Δ); 0,001 * * ($\Delta\Delta$)	0,915(Δ); 0,021 * ($\Delta\Delta$)
Δ GVM	0,020 *	0,088 *

Δ birinci dereceden farklarının alındığını göstermektedir.

$\Delta\Delta$ ikinci derece farkın alındığını göstermektedir.

* % 5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

** %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Düzeyde yapılan ADF test sınamasında her beş seri için aynı düzeyde durağanlık sağlanamadığından, HO hipotezi (seri durağan değildir) kabul ediliyor. Birinci derece farkları alındığında aynı anda durağanlık sağlanmıştır dolayısıyla I(1) olarak kabul edilmektedir. Her uu için de ADF test istatistik değerleri, %1, %5 ve %10 kritik değerden küçük olduğu için HO hipotezi reddedilmiŐ, durağanlık sağlanmıştır. ADF Birim kök testi sonucu, tüm değişkenlerin aynı düzeyde diğer bir ifadeyle I(1) düzeyinde entegre olduğunu göstermektedir. Durağan olmayan fakat aynı düzeyde farkları alınarak durağanlığı yakalayan serilerde Granger Nedensellik Testleri ile bulunan bulgular sahte olabilir. Bu nedenle farklı koentegrasyon teknikleri yardımıyla, seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı araŐtırılır.

I(1) olarak tespit edilen seriler için, VAR modeline uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir bu aŐamada en düşük bilgi kriterini sağlayan gecikme uzunluğu tespit edilmiştir.

Tablo 7: VAR Modeline Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme sayısı	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA	1,78e+23	67,72371	67,96515	67,73608
1	63,9978*	8,15e+21	64,44897	65,89757	64,52315
2	33,16599	9,55e+20*	60,94077*	63,59654*	61,07677*

*En düşük bilgi kriterini sağlayan gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Tablo 7'deki sonuçlar incelendiğinde FPE, AIC, SC ve HQ bilgi kriterlerinin 2 gecikmeyi işaret ettikleri görülmektedir. Bilgi kriterlerinin uoğunluğunun 2 gecikmeyi uygun görmesi nedeniyle, gecikme uzunluğu 2 olarak ele alınmıştır.

Değişkenlerin durağanlığının testinden ve gecikme uzunluğunun tespitinden hemen sonra değişkenler arasında nedenselliğin tespiti gerekmektedir.

Test için geçerli olacak model aşağıdaki gibidir.

**Tablo 8: Granger Nedensellik Testi Sonuçları
(Bölgesel İhracatın Bağımlı Değişken Olduğunu Durumda)**

Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişken	(p değeri) olasılık	İstatistik değeri
$\Delta\dot{I}HR$	$\Delta T\dot{S}B$	0,085*	9,543
	ΔGVM	0,0184*	7,987
	$\Delta\dot{I}ST$	0,3280	2,229
	ΔSBT	0,9696	0,0692

* %5 önem düzeyinde anlamlılığı gösterir

Uzun dönemde denklemler arasında nedensellik ilişkisi t istatistiğine göre 0.085 ve 0,018 seviyelerinde sadece bağımlı değişken bölgesel ihracat (Afyonkarahisar için) iken anlamlı olmaktadır. Bu durumda uzun dönemde teşvik belgesi sayısından ve gümrük vergisi muafiyetinden bölgesel ihracata tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.

Tablo 9: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı değişken	Nedenselliğin yönü
$\Delta\dot{I}HR$	$\Delta T\dot{S}B \rightarrow \Delta\dot{I}HR$
	$\Delta GVM \rightarrow \Delta\dot{I}HR$

Granger testi sonuçlarında ise, $\Delta T\dot{S}B$ 'den $\Delta\dot{I}HR$ 'ye doğru ve ΔGVM 'dan $\Delta\dot{I}HR$ 'ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Çünkü p değerleri (0,085 ve 0,0184) sırasıyla %5 seviyesinde anlamlıdır. Bu durumda Afyonkarahisar'daki teşvik belgesi sayısı bölgesel düzeyde ihracatı (Afyonkarahisar ili nezdinde) etkilemektedir. Gümrük vergisi muafiyetinden bölgesel düzeyde ihracata doğru tespit edilen tek yönlü nedensellik ilişkisi çerçevesinde ise, teşvik amaçlı kullanılan vergisel nitelik taşıyan gümrük vergisi muafiyet uygulamasının analiz yapılan bölge itibariyle ihracatı etkilediği ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç özellikle vergisel nitelik taşıyan gümrük vergisi muafiyetinin ve her bir teşvik belgeli yatırımcının faydalanacağı KDV istisnasının vergisel teşvik politikası unsurları olarak bölgesel düzeyde ihracatı etkilediği şeklinde yorumlanabilir. Çalışmadaki tüm değişkenlerin regresyon analizine tabi tutulması sonucunda ise, yapılan Granger nedensellik testini destekler nitelikte bir sonuca rastlanmıştır.

Verilerin daha iyi yorumlanabilmesi için verilere logaritmik dönüşüm uygulanarak Regresyon analizi yapılmıştır. İlk olarak F istatistiği sonucu ise p değerinin 0,000 olması, modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Modelin anlamlı olmasına rağmen modelde değişkenlerin bazılarının anlamsız çıkması çoklu doğrusal bağlantı olabileceği sorusunu akla getirmektedir. Çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığının tespiti sırasında yapılan VIF testi sonucunda değerlerin 1-5 arasında olmaması çoklu doğrusal bağlantı olduğuna işaret etmektedir. Verilere dönüşüm uygulanarak (birinci derece farkları alınarak) tekrar regresyon yapılmıştır. Analiz sonucunda R^2 değerinin 0,836 çıkması, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkende değişmelerin %84'ünü açıklayabildiğini ifade etmektedir.

Tablo 10: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler İtibariyle Regresyon Analizi Sonuçları

Regresyon Analizi			
Bağımlı Değişken: İhracat (Afyonkarahisar ili)			
Yöntem: En küçük kareler			
Örnekleme: 2000-2017			
Gözlem sayısı: 18			
Değişkenler	Katsayılar	t- istatistiği	Standart hata
TŞB	1,571	3,787 (0,0023) *	0,415
GVM	-1,469	-3,430 (0,0045) *	0,428
İST	-0,119	-0,689 (0,5025)	0,172
SBT	15,729	2,998 (0,0103) *	5,245
R^2		0,836	
Düzeltilmiş R^2		0,786	
F istatistiği		16,685 (0,0000)*	
D-W istatistiği		2,121	

* %5 önem düzeyinde anlamlılığı gösterir

Ampirik sonuçlar, TŞB (teşvik belgeli yatırım), GVM (gümrük vergisi muafiyeti), SBT (sabit yatırım miktarı) değişkenlerinin Afyonkarahisar ili nezdindeki ihracat üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu etki sadece gümrük vergisi muafiyeti için negatif yöndedir. Bölgesel bazda ihracat üzerinde en etkili değişken SBT (sabit yatırım miktarı) olup, teşvik belgeli yatırım uygulamasının dolayısıyla KDV istisnası uygulamasının etkisi oldukça düşük (1,571) çıkmıştır.

Gümrük vergisi muafiyetinin modelde istatistiki olarak anlamlı fakat negatif etkiye çıkması, Afyonkarahisar ili için geçerli olmak üzere, yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için gümrük vergisinin ödenmemesi şeklindeki uygulamanın, ihracatı arttırmadığı şeklinde yorumlanabilir. Söz konusu muafiyet, Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için gümrük vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanmaktadır.

SONUÇ

Ülkemizde yatırım teşvikleri birçok amaçla uygulanmaktadır. Bu amaçlar cari açığı kapatmak, ek istihdam yaratmak, ülkenin refah seviyesini yükseltmek ve yatırım yapılacak ortamların iyileştirilmesini sağlamak olarak sıralanabilir. Ayrıca teşvik uygulamaları Osmanlı Devleti'nden beri devletin başvurduğu maliye politikası araçlarındandır.

Ülkemizde üretim ve ihracat odaklı büyüme stratejini desteklemek amacıyla 2012 tarihinde yürürlüğe giren yeni teşvik sistemi; genel teşvik uygulamaları, bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli yatırımların teşviki ve stratejik yatırımların teşviki olmak üzere dört ana uygulama alanına ayrılmıştır. Bunlardan bölgesel teşvik uygulamaları ile stratejik yatırımların teşviki en fazla kullanılan teşvik araçlarıdır. Bölgesel teşviklerle bölgeler arası gelişmişlik farklarını en aza indirmek hedeflenmektedir. Bu nedenle sosyo ekonomik açıdan daha az gelişmiş olan illere yatırım yapılması önem arz etmektedir. Ancak 5. ve 6. bölgelerde teşvik belgesinden yararlanma payı düşük oranda olup, bu bölgelerde bölgesel teşvik uygulamalarına daha fazla ağırlık verilmesi gerektiği, özellikle yatırımcıları bu bölgelere yönlendirecek bir teşvik politikasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Bölgesel yatırımların bölge ihracatına olan etkisi oldukça önemlidir. Bu nedenle bu ilişki Afyonkarahisar ili özelinde araştırılmıştır. Bir bölgenin ihracat rakamlarındaki artış ya da azalışlar birden çok faktöre bağlıdır. Yapılan çalışmada ise bu faktörlerden sadece biri olan yatırım teşvikleri Afyonkarahisar ili nezdinde dikkate alınmıştır. Analiz yapılırken bağımlı değişken olarak ihracat tutarları (\$) alınırken, sabit yatırım (milyon TL), belge sayısı, KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyetinden faydalanan firma sayıları ve teşvik belgeli istihdam rakamları bağımsız değişkenler olarak analize dahil edilmiştir. Veri setinde yer alan bağımsız değişkenler Ekonomi Bakanlığı'nın resmi internet sayfasında yer alan "Resmi Gazetede Yer Alan Yatırım Teşvik Belgesi Listesi"nden tarafımızca derlenmiştir. Bağımlı değişken ise Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odası'ndan aldığımız veriler doğrultusunda düzenlenmiştir.

Kuşkusuz her ampirik çalışma gibi bu çalışmanın da sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma kapsamında ihracatı etkileyen teşvik kapsamında dört faktör dikkate alınmıştır. Ancak gerçek hayatta ihracat bu faktörlerin yanında daha bir çok faktörden etkilenmektedir. Bu çalışmamızın bir kısıtını oluşturmaktadır. Ayrıca analizden elde edilen bulgulara göre bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı probleminin varlığı tespit edilmiştir. Bu yüzden verilere dönüşüm uygulanmış ve tekrar regresyona tabi tutulmuştur.

Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre sabit yatırımlar, teşvik belgeli yatırımlar ve gümrük vergisi muafiyeti ile ihracat arasında anlamlı bir ilişkinin varlığına rastlanmıştır. Hatta bölgesel bazda ihracat üzerinde en etkili değişken SBT (sabit yatırım miktarı) olup, teşvik belgeli yatırım uygulamasının dolayısıyla KDV istisnası uygulamasının etkisi oldukça düşük (1,571) çıkmıştır. Son olarak gümrük vergisi muafiyet uygulamasının Afyonkarahisar ili için geçerli olmak üzere, ihracatı arttırmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle yapılan çalışma, sadece sınırlı bir bölge baz alınarak yapılmış olsa da, genel teşvik uygulamalarının ihracat üzerinde beklenen düzeyde etkisi olmadığını ortaya koymakta ve literatürde de elde edilen bulgularla benzer özellikler taşımaktadır.

KAYNAKÇA

AKDEVE, Erdal. ve KARAGÖL, Erdal Tanas. "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 37, 329-350, 2013.

AYDINER, Mehmet. "Yatırım Teşvik Sisteminin İBSS Düzey2 ve Düzey3 Bölgelerinin İhracat Performansına Etkisi Üzerine Bir Panel Veri Analizi", Trakya Üniversitesi İİBF E-Dergi, 4(2), 66-88, 2016.

AYDINER, Mehmet. "Teşvik Sistemi Kapsamındaki Yatırımların İhracata ve İstihdama Etkisi: TR32 Bölgesi Üzerine Bir Değerlendirme", Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 4(8), 74-87, 2015.

DURAN, Mustafa. Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları (1968-1998), Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1998.

EFE, Mehmet. Vergi Teşviklerinin Firma Büyüme Performansları Üzerine Etkileri: 5084 Sayılı Kanununun Afyonkarahisar Mermer İmalat Firmaları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2013.

Ekonomi Bakanlığı. Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu (Haziran 2012 – Haziran 2013), Ankara, 2013.

GRANGER, Clive.W.J. and NEWBOLD, Paul. “Spurious Regressions In Econometrics”, *Journal of Econometrics* 2, p.111-120, 1974.

GUJARATI, Damodar. N. *Temel Ekonometri* (Çev: Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen), Literatür Yayıncılık, İstanbul, 1999.

GÜLMEZ, Mustafa. ve YALMAN, İlkay Noyan.“Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği”, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 24(2), 235-257, 2010.

GÜRBÜZ, Sait. ve ŞAHİN, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2017.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5aaba880005751.83608392, Erişim Tarihi: 16.03.2018.

<https://www.ekonomi.gov.tr>.

İNCEKARA, Ahmet.*Türkiye’de Teşvik Sistemi: Genel Değerlendirme*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları (Yayın No: 1995: 10), 1995.

KARABIÇAK, Mevlüt. Türkiye’de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel ve Yerel Anlamda Kalkınma Üzerine Olası Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 263-280, 2013.

KILIÇASLAN, Harun. ve KILIÇ, Zeynep. Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşviklerinin Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme, *International Congress of Management Economy and Policy Proceeding Book*, 3970-3989, 2016.

ORAL, Burcu Gediz ve UĞUR, Alparslan. Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlikleri Gidermek İçin Devlet Yardımları (Teşvikler): 2012 Teşvik Sisteminin Bölgesel Teşvikler Açısından Getirdiği Yenilikler, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 21, 140-168, 2013.

Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, Resmi Gazete, 19/06/2012, Sayı:28328.

YAVAN, Nuri. (2006). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımcıların Lokasyon Seçimi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YAVAN, Nuri. (2010). *Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği*, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.

YAVAN, Nuri. Teşviklerin Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz, *Ekonomik Yaklaşım*, 22(81), 65-104, 2011b.

YAVAN, Nuri. Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Bölgesel Kalkınma Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi, 5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetiş Sempozyumu Sanayi Politikalarının Yönetişimi, Ankara: TEPAV Yayınları, 127-154, 2011a.